

MENŲ MOKYKLINIO BRANDOS EGZAMINO TEATRO KRYPTIES REKOMENDACIJOS

Parengė dr. Vida Kazragytė

Teatro brandos egzaminas nėra testas, kuris įvertina greit ir daugiausia atmintį, reikalauja klišinių atsakymų. Šiuo egzaminu, priešingai, norima įvertinti, kaip mokinys *geba kurti* ir tam pasinaudoti savo paties gabumais, įgūdžiais, žiniomis. Ir ne tik teatro žiniomis (tai būtų per siaura), bet ir *kūrybos proceso valdymo žiniomis* (šiandien dera veikti efektyviai), *savęs pažinimo* (Kas man įdomu? Ką aš apie tai galvoju? Ką aš sugebu?), *socialinėmis žiniomis* (Kas įdomu kitiems? Kuo galiu praturtinti žiūrovų požiūrį? Kaip, kokiomis priemonėmis galiu su jais užmegzti kontaktą?), *mokėjimo mokytis žiniomis* (Kaip aš valdau laiką? Savo ir kitų išteklius?).

Egzaminą sudaro kūrybinis darbas (etiudo sukūrimas arba vaidmens atlikimas) ir jo aprašas. Tai galutiniai rezultatai. Reikšmingiausias iš jų, aišku, yra kūrybinis darbas. O jame svarbiausia – meniškumas. Siekiant meniškumo, svarbiausia išlikti autentišku. Tai reiškia, kad kūryboje mokinys turi *reikšti savo patirtį, mąstymą, požiūrį, įsitikinimus*. Į mokinio – abituriento – kūrybą neturėtų būti žiūrima iš aukšto, manant, kad jis nieko „doro“ sukurti negali. „Doro“ – tai reiškia, kad jis negali sukurti taip, kaip režisierius. To ir nereikia. Bet mokinys gali sukurti pagal savo asmeninį kultūrinį, žinoma, ir mokymosi lygmenį. Ir todėl jo kūryba yra vertinga edukaciniu požiūriu (kaip ugdanti jo asmenybę, leidžianti kalbėti savo balsu) ir meniniu (kaip parodanti jo gebėjimus mąstyti, taikyti turinio ir formos žinias).

Blogai, jei bandoma išoriškai kopijuoti matytų spektaklių priemones. Meniškumas atsiranda tik tada, kai mokinys kiekvieną priemonę pasirenka todėl, kad ji jam kažką labai aiškiai reiškia: ir tiesiogine, ir perkeltine prasme. Be to, ta priemonė turi prasminį ryšį su kitomis priemonėmis. Taip dera „perkratyti“ visas priemones. *Kodėl tas herojus įeina? O ne įvažiuoja? Kodėl jo tokie drabužiai, o ne kitokie? Kodėl kalba tuos žodžius, o ne kitus? Kodėl toks balso tonas, o ne kitoks?* Aišku, kad atsakymams į šiuos klausimus reikia laiko. Bet tik taip įmanoma sukurti prasmingą, įdomų, menišką etiudą. Ir geriau trumpesnę, nei ištęstą ir nuobodų, kuriame kažkas „rodoma“, bet į minėtus klausimus nėra atsakyta...

Kūrybinis darbas ir jo aprašas yra to paties proceso rezultatai. Tik vienas – sceninis rezultatas, o kitas – rašto forma. Kad abu rezultatai būtų pasiekti laiku, kūrybos procesą būtina susiplanuoti. Tai reiškia, kad reikia atsakyti, ką ir kada darys mokinys, o ką ir kada – vadovas. Rekomenduotina, kad plane būtų numatyti šie svarbūs darbai: savo gebėjimų įvertinimas, temos paieška, literatūros kūrinio pasirinkimas, jo literatūrinė ir režisūrinė analizė, vaidmens ar etiudo struktūra, analogų paieška, repeticijos, kūrybinio darbo ir aprašo peržiūros (I, II, III...). Kiekvienas darbas turi turėti

savo atlikimo datą. Plane galėtų būti aprašomi mokinio ir vadovo prisiimti įsipareigojimai, o kartu numatytos ir jų ribos. Svarbu numatyti kontrolės priemones (kas daroma tuomet, jei darbą atlikti itin vėluojama, arba ne visi darbai atliekami). Visa tai galėtų būti aptarta su mokyklos administracija bei egzamino vertinimo komisija.

Savo gebėjimų įvertinimas yra svarbus pagrindas tam, kad mokinio rezultatai būtų gerai įvertinti. Todėl mokinys turi gerai apgalvoti, kokios yra jo stipriosios pusės, – ar vaidmens atlikimas, ar etiudo kūrimas. Iš ko tai matyti? Jei pasirenkamas vaidmens atlikimas, tada dera apsvastyti, ar tai būtų psichologinė realistinė vaidyba? Žaidiminė? Pagrįsta „atsiribojimo efektu“? Sujungta su šokiu? O jei etiudas, svarbu apgalvoti, kokie mokiniai aktoriai jame vaidins? Ką jie galėtų suvaidinti, kad rezultatas būtų geras ir kad jiems būtų įdomu tai daryti? Kad būtų didesnė motyvacija, rekomenduotina nelikti komforto zonoje (taip pat nepereiti ir į panikos zoną). Todėl geriausia rinktis tokį darbą, kuris skatintų išeiti į mokymosi zoną, išbandyti kai ką nauja sau.

Įsivertinimas, jo argumentai jau galėtų įeiti į kūrybinio darbo aprašą. Tik reikia suprasti, kad aprašas – tai ne „penkta“ koja. Tai priemonė, kuri turėtų padėti pasiekti būtent meniškesnę rezultatą. Teatro kūryba yra labai įtraukianti į vaizduotės pasaulį ir skatinanti jame gyventi. O rašymas reikalauja atsitraukti nuo jo ir pažvelgti į save, į vykstantį darbą bei į gimstančią formą šiek tiek per atstumą. Ir tai padeda geriau suvokti, kas vyksta. *Nes kūrimas prasideda tik nuo gero, gilaus suvokimo.* Suvokimas reikalauja mąstyti, taigi, jį pažadina, o tada jau mąstoma ir kuriant. Tai jau reiškia, kad nebėra automatizmo. Ir minėtu atveju, argumentai gali būti miglotai nujaučiami. O užrašymas reikalauja aiškiai suformuluoti ir išreikšti mintį. Tai sunku. Bet tik taip išgaunamos naujos žinios. Šiuo atveju, turima galvoje žinias apie tai, kokios yra stipriosios pusės, paskatinusios pasirinkti tą ar kitą kūrybinį darbą.

Svarbu glaudžiai integruoti literatūrinę analizę, režisūrinę analizę ir teatro konteksto pažinimą. Ir tai daryti tiek kuriant etiudą (vaidmenį), tiek ir aprašant. Iš 2013 m. laikyto teatro krypties menų mokyklinio brandos egzamino darbų matyti, kad atsiskiria žinios, kurios užrašomos, ir tos žinios, kurios naudojamos sukuriant etiudą ar vaidmenį. Mokinys prisiima menininko vaidmenį ir kuria „įkvėpimo“ pagautas, tartum iš nieko. O aprašą parengia tik dėl to, kad to „reikėjo“. Tai reiškia, kad mokinys paprasčiausiai nuskurdino save, nieko iš proceso nepasimokė, nepatobulėjo. Tai daugiau vykdytojo, atlikėjo pozicija. O šiandien daugiau turėtų būti galvojama apie kūrėjo poziciją, pirmiausia reikalingą paties mokinio asmenybės savikūrai.

Kaip suderinti šias iš aplinkos (taip pat ir iš darbo vadovo) ateinančias įvairias žinias, – nelengvas iššūkis. Tam gali būti naudinga nuolatinė aprašo turinio rekonstrukcija. Dera nuolat ir nuolat peržiūrėti turinio dalis, jų atitikimą proceso eigai, ar nėra nukrypta į šoną. Be stipriųjų pusių

argumentavimo, aktorių pasirinkimo, rekomenduotina nurodyti idėjos ištakas; pateikti kūrinio analizę, parodant kūrinio vietą rašytojo biografijoje, stilistiką; etiudo ar vaidmens struktūrą ir norimą perteikti prasmę, idėją; atskleisti socialinį ir asmeninį aktualumą; teatrinio konteksto pažinimą (kūrinius – analogus, jų žanro bei stiliaus ypatumus), kurie davė impulsų atrasti tam tikras raiškos priemones ir savo kūrinyje. Gali būti pateikti repeticijų užrašai. Taip pat rekomenduotina pateikti peržiūrų metu pareikštus paties mokinio įsivertinimus bei išsikeltus tolesnius tobulinimo uždavinius, vadovo įvertinimus ir patarimus, pasiūlymus. Tai jokia būdu nemenkina darbo, priešingai, parodo asmens tobulėjimą – būtent tai yra svarbiausia. (Kartais mokinys vis dar bijo parodyti, kad gavo pastabų). O pats kūrinio pristatymas egzamino metu taip pat galėtų būti palydimas paties mokinio įsivertinimo, – ko jis/ji dar norėtų pasiekti šioje srityje. Tai ir reiškia realų dėmesį procesui, o ne greitam rezultatui.

Kūrybiniame darbe svarbu atsisakyti iššęstumo, nes tai paskatina naudoti priemones ne visai aiškiu tikslu. Reiktų trumpinti paties kūrybinio darbo trukmę. Geriau mažiau, bet geriau, kitaip tariant, geriau mažiau, bet iškalbingai.

Pasitaiko, jog vaidinama neįtikinamai, neorganiškai, „rodant“. Kad to nebūtų, reikia gerai suprasti ir pagrįsti, kokia personažo vidinė būseną būtent toje situacijoje. Tai reiškia, kad reikia pagrįsti ne tik gyvenimiška, tiesiogine prasme, bet ir menine – perkeltine. Pavyzdžiui, *sėdėjimas už stalo* turi reikšti ne tik patį sėdėjimą, bet ir kitą meninę prasmę – *poilsį ar norą susikaupti...*